

Recenzii

Emmanuel Clapsis, profesor de Teologie Dogmatică la Institutul grec „Holly Cross” din Brookline, M.A., este autorul celui de-al zecelea studiu: „Duhul Sfânt în viața lumii. Tensiunea dintre particular și universal” (p. 179-199).

Printre autorii reuniți în volumul de față, se găsește și unul de origine română: Daniel Munteanu, care este specializat în Teologie Sistematică și activează la Universitatea Otto-Friedrich din Bamberg (Germania). El a redactat studiul „Cultura iubirii și hermeneutica adevărului. Relevanța antropologiei ecumenice pentru o societate pluralistă” (p. 201-211).

Georges Massouh, profesor de Studii Islamice la Institutul de Teologie „Sf. Ioan Damaschin” și director al Centrului de studii creștin-islamice de la Universitatea din Balamand, abordează dintr-o perspectivă antiohiană dialogul dintre religii ca aport la modernitate (vezi p. 213-217).

Ultimul studiu, „Vedere ecumenică” (p. 219-225), este semnat de Gaby Hachem, profesor de Ecumenism la Universitatea „Duhul Sfânt”, Kaslik (Liban).

În încheiere menționăm că avem de-a face cu o lucrare ce oferă o bună perspectivă a direcțiilor teologice moderne în Biserica Ortodoxă, cu referire directă la multe probleme de mare actualitate. Astfel se probează încă o dată nivelul teologic înalt în care își desfășoară activitatea Institutul Teologic „Sf. Ioan Damaschin” din cadrul Universității din Balamand. De asemenea, în urma lecturii cărții, cititorul primește o serioasă bază pentru a (re)gândi modernitatea dintr-o perspectivă creștin-ortodoxă. Este un motiv serios pentru ca șirul conferințelor teologice organizate la Balamand să fie continuat și pe viitor.

Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Joseph Ratzinger, *Gesammelte Schriften Band I: Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche. Die Dissertation und weitere Studien zu Augustinus und zur Theologie der Kirchenväter*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2011, 792p., ISBN: 978-3-451-34053-6

Dacă în cazul papei Ioan Paul al II-lea am avut de-a face cu o personalitate a Bisericii Romano-Catolice înzestrată cu carismă și pasiune, în cazul actualului papă, Benedict al XVI-lea, avem de-a face cu un teolog înzestrat cu soliditatea și logica omului de știință riguros. (Detalii despre personalitatea actualului papă găsim în Peter Seewald, *Benedict al XVI-lea: Un portret văzut de aproape*, trad. Iosif Agiurgioaei, Sapientia, Iași, 2009. O listă bibliografică, ce cuprinde scrierile până la alegerea lui Joseph Ratzinger ca papă, se găsește în Joseph Ratzinger/Papst Benedikt XVI., *Das Werk. Bibliographisches Hilfsmittel zur Erschließung des literarisch-theologischen Werkes von Joseph Ratzinger bis zur Papstwahl*, Augsburg, 2009.) Chiar înainte de a fi ales papă, Joseph Ratzinger era cunoscut pentru teologia sa și lupta dusă de el – în special după alegerea sa ca prefect al „Congregației pentru Doctrina Credinței” – pentru salvarea doctrinei și moralei romano-catolice, în fața provocărilor modernității.

Celebra editură germană Herder și-a propus editarea și publicarea *Operele Complete* ale lui J. Ratzinger în 16 volume. Primele două volume din seria de *Opere Complete*, cuprind lucrările academice ale lui Joseph Ratzinger: disertația sa despre înțelegerea Bisericii la Augustin, respectiv lucrarea de abilitare despre teologia istoriei și înțelegerea Reve-

Recenzii

lației la Bonaventura (în plus, cele două volume mai conțin și alte studii și texte privitoare la Augustin și Bonaventura). Volumul 3 are ca punct de plecare prelegerea inaugurală, „Dumnezeul credinței și Dumnezeu filosofilor”, rostită de profesorul Ratzinger la Bonn în 1959, pentru a reuni apoi și alte scrieri ce au ca temă raportul *fides et ratio*. Volumul al 4-lea cuprinde scrierea „Introducere în creștinism” (1968), urmată de alte texte privitoare la credință, Botez, convertire, existența creștină, etc. Volumul 5 reunește texte teologice despre învățătura despre creație, antropologie, creație și mariologie. Volumul 6 cuprinde monografia „Iisus din Nazaret” (2007) și alte studii de hristologie. Volumele 7 și 8 au ca subiect eclesiologia, o temă centrală în gândirea lui Joseph Ratzinger. Dacă volumul 7 se referă la texte privitoare la Conciliul II Vatican, volumul 8 cuprinde texte eclesiologice în special în relația cu ecumenismul. La întrepătrunderea dintre teologia fundamentală și dogmatică se situează volumul 9; aici regăsim scrieri de hermeneutică, analizând raportul dintre Revelație, Tradiție, Scriptură și ierarhie sacramentală. Volumul 10 reeditează singurul manual dogmatico-teologic publicat de profesorul Ratzinger – „Eshatologia” (1977), dublat de alte studii și texte având teme speranța, moartea, învierea sau viața veșnică. Volumul 11 publică „Teologia Liturghiei”, care demonstrează aplecarea spre operele Sfinților Părinți, iar volumul 12 reunește scrieri eclesiologice și sacramentale, împreună cu alte scrieri referitoare la slujirea liturgico-spirituală. Volumul 13 cuprinde multele interviuri acordate de Ratzinger, inclusiv cele trei volume de dialoguri purtate cu Vittorio Messori în 1984-1985 și cu Peter Seewald în 1996 și în 2000. Volumul 14 cuprinde o selecție a numeroaselor omilii rostite de-a lungul timpului de Joseph Ratzinger, la care se adaugă alte texte mai puțin cunoscute sau rămase inedite, cum ar fi unele meditații. Volumul 15 poartă un caracter biografic; în el se regăsește autobiografia „Din viața mea” (1997-1998), alte scrieri biografice și cuvântări cu caracter personal, cum ar fi cele privitoare la înaintașul său, Papa Ioan Paul al II-lea, la fratele său, Georg Ratzinger, și alte cuvântări rostite cu ocazia unor jubilee, aniversări, etc. Ultimul volum, al 16-lea, conține o bibliografie completă a lucrărilor lui Ratzinger în limba germană, un registru complet al tuturor volumelor, precum și cuprinsul acestora și un indice tematic și de nume.

În continuare, vom rezuma conținutul primului volum ce se referă la scrieri dedicate Fericitului Augustin, un Sfânt Părinte, care ocupă o poziție specială în sufletul actualului papă: acesta îl consideră un mare om al Bisericii, ba chiar mai mult, „un prieten înrudit sufletește”, un *alter ego*, cum îi mărturisește lui Peter Seewald. Papa îl preferă pe Augustin lui Toma de Aquino. Cel din urmă îi apare „prea strâns închis în sine, prea nepersonal” prin „logica de cristal” de care a dat dovadă, în timp ce primul este „omul pasionat, suferind, întrebător”, cineva „cu care te poți identifica” (*op. cit.*, p. 249-250).

Împărțit în patru mari părți, volumul de față reunește texte ce datează în special din anii 1950 și 1960 (doar în partea a patra întâlnim unele predici ce datează până în anii 1990). Iată conținutul celor patru părți:

Partea A debutează cu lucrarea „Casa și poporul lui Dumnezeu în învățătura lui Augustin despre Biserică”, susținută în vara anului 1951 ca dizertație la Facultatea de Teologie a Universității din München. Tot aici se mai regăsesc și alte scrieri teologice ce se referă la anumite aspecte ale teologiei augustiniene (excepție face ultimul studiu, „Comu-

Recenzii

nitătea în Euharistie”, care abordează teza centrală a lucrării sale de doctorat: eclesiologia euharistică). În ordinea cronologică a apariției, sunt republicate scrierile: „Originea și sensul învățăturii lui Augustin despre *Civitas*”, „Observații asupra conceptului de Biserică la Ticoniu în *Liber Regularum*”, „Originalitate și tradiție în conceptul augustinian de *confessio*”, „Calea mărturisirii religioase după Sfântul Augustin”, „Sfântul Duh ca și comuniune. Despre relația dintre pnevmatologie și spiritualitate la Augustin”.

Partea B poartă titlul „Studii despre teologia Sfinților Părinți” și are în centru lucrarea „Unitatea națiunilor. O viziune a Părinților Bisericii”. Ea este urmată de alte două scrieri: un articol de lexicon publicat în 1964 cu titlul „Frățietatea” și o altă scriere, datând din anul 1965, tradusă mai târziu și în italiană și franceză, „Conceptul de Biserică în gândirea patristică”.

Partea C reunește două articole redactate pentru ediția a doua a *Lexiconului pentru Teologie și Biserică*: „Donatismul ca învățătură” și „Ticoniu”, urmate de șase recenzii având ca subiect lucrări dedicate persoanei și operei lui Augustin și, în fine, traducerea în limba germană a unei Introduceri făcută de Ratzinger la monografia lui Juliano Vigini (1988), *Agostino d'Ippona*.

În partea D se regăsesc un număr de șase predici rostite de Joseph Ratzinger în perioada 1965-1992. Toate acestea fac referire directă sau indirectă la Augustin, în prima dintre ele acesta fiind chiar numit „primul om modern”.

Masivul volum se încheie cu o listă bibliografică, un cuvânt explicativ al editorului, precum și un indice scripturistic și un indice de nume.

Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Paul Evdokimov, *Viața spirituală în cetate*, trad. Măriuca și Adrian Alexandrescu, Ed. Nemira, București, 2010, 240 p., ISBN 978-606-8134-66-6

Realizarea și trăirea vieții duhovnicești reprezintă scopul concret al Creștinismului. Prin doctrina, cultul și spiritualitatea sa, Biserica se pune în slujba credincioșilor pentru a-i face pe aceștia să înțeleagă măreția iubirii lui Dumnezeu și pentru a-i ajuta să răspundă pozitiv la această iubire. Ca și posibilitate de realizare, viața duhovnicească nu este condiționată de timpul sau spațiul în care ea se desfășoară, ci numai de gradul de seriozitate cu care credincioșii se hotărăsc să-L urmeze pe Hristos. În acest sens, cartea de față, *Viața spirituală în cetate*, ne face să înțelegem că viața duhovnicească este un element esențial al definirii existenței umane, ea nereducându-se doar la latura eshatologică, ci făcând parte în mod concret din manifestarea cotidiană a persoanei umane.

Prezentându-se ca o colecție de studii scrise și publicate de Paul Evdokimov de-a lungul timpului în diferite reviste (p. 7), lucrarea aceasta pune în discuție o serie de teme teologice conexe vieții duhovnicești. Astfel, pe parcursul celor 11 capitole autorul reușește să ia în dezbateră subiecte variate legate de: persoana umană, monahism, lumină, evlavie, Sfânta Scriptură, Sfintele Taine, eshatologie etc.

Capitolul 1 – *Monahismul lăuntric* (pp. 15-45) – precizează mai întâi de toate că nu există două tipuri distincte de spiritualitate, unul pentru laici și altul pentru monahi, ci este una și aceeași spiritualitate ortodoxă ale cărei principii sunt unanim valabile atât pentru